

Povzetek

Komedija in elementi komičnega v umetnosti za otroke in mlade lahko segajo od šaljivega humorja do prefinjene duhovitosti, lahko so namenjeni zgolj zabavi, lahko pa služijo tudi kot način, kako mlajšemu občinstvu posredovati pomembna sporočila, in ga spodbujajo h kritičnemu razmišljanju o svetu, v katerega vstopa. Otroci se s pomočjo humorja lažje srečujejo s temami, ki so zanje neznane ali problemske. Tako se lahko satira, enako kot v gledališču za odraslo občinstvo, uporablja za družbeno kritiko, parodija lahko preigrava znane zgodbe, like in trope. Struktura humorja mora biti prilagojena otrokovemu referenčnemu okviru; če zgreši otrokovo dojetje humorja, za otroke ni zabavna. Lahko pa ima nepremišljeno in površno razumevanje komedije za mlajše občinstvo tudi negativne učinke. Nekatere oblike poskusov humorja, kot so rasni stereotipi in žaljive šale, lahko vzpostavljajo neželene vzorce, ki pomembno vplivajo na razvoj stališč odrasčajočih. Zato je razumevanje komedije in načinov, kako ustvarjati komično za različne starostne skupine, pomemben člen pri umetniškem ustvarjanju za otroke in mlade. V tem prispevku zato raziskujemo razvojne zakonitosti različnih starostnih skupin, taktike, načine in pozitivne prakse komedije za otroke ter analizirava, kako se uspešno plasiranje humornega razlikuje glede na ciljno skupino, pri čemer upoštevava razvojne stopnje otrok, kulturne vplive in razvijajoči se smisel za humor.

Ključne besede: gledališče za otroke in mladino, humor, kognitivna psihologija, komedija, umetnost za otroke

Mag. **Martina Peštaj** je urednica Uredništva otroških in mladinskih oddaj na Televiziji Slovenija. Strokovno se ukvarja s področjem medijske psihologije, raziskuje vpliv digitalnih vsebin na razvoj otrok in mladih. Veliko časa posveča projektom kulturno-umetnostne vzgoje na področju filma, animiranega filma in gledališča za otroke in mlade. Je članica strokovne žirije Zlate paličice, platforme kakovostnih gledaliških predstav za otroke in mladino. Predava, piše prispevke in sodeluje v raziskovalnih projektih doma in v tujini.

martina.pestaj@rtvslo.si

Benjamin Zajc je dramaturg Lutkovnega gledališča Ljubljana. Leta 2022 je zaključil magistrski program dramaturgije in scenskih umetnosti na UL AGRFT. Praktično dramaturško udejstvovanje usmerja predvsem v lutkovno produkcijo in avtorske performanse. Razmišljanja o scenski umetnosti objavlja v različnih časopisih, strokovnih revijah, zbornikih in gledaliških listih.

benjamin.zajc@lgl.si

Komično v umetnosti za otroke in mlade: kako otroci in mladi dojemajo prvine humorja in se nanje odzivajo

Martina Peštaj, Benjamin Zajc

Na področju scenskih umetnosti je področje umetnosti za otroke in mladino še vedno precej podcenjeno, pogosto marginalizirano v primerjavi z bolj konvencionalno dojetimi »resnimi« žanri za odrasle. Samoumevne vrednosti snovanja za otroke v uprizoritvenih umetnostih ni mogoče preceniti, saj ima ključno vlogo pri oblikovanju kognitivnih, čustvenih in socialnih vidikov njihove rasti. Čeprav uprizoritvene umetnosti na splošno razumemo kot ogledalo, ki odraža družbene norme in vrednote pri odraslih, se pri snovanju za otroke in mladino izkaže kot potencial za privzganje pozitivnih vrednot in gojenje zahtevne estetske občutljivosti že od zgodnjega otroštva. Kot v članku »The Importance of Dramatic Play in Early and Primary Education« (2000) pravi Alejandro Tiana Ferrer, si otroci med spremljanjem ali vključenostjo v domišljjski svet »izmišljajo dogodivščine, med njimi vzpostavljajo odnose ter predstavljajo konflikte in različne družbene situacije. Ko dajejo domišljjski pomen elementom hipotetičnega prizora, na nek način reproducirajo družbene vzorce, simbolizirajo svojo predstavo o svetu, z dejanji in stavki izražajo tisto, česar še ne znajo razložiti z razumom in razmišljanjem« (74).

Ravno zato je prevladujoče prepričanje, da je snovanje za otroke in mladino po naravi manj prefinjeno ali intelektualno zahtevno od snovanja za odrasle, napačno in ga je treba vedno znova ponovno kritično oceniti. Ustvarjanje uprizoritev za otroke in mladino zahteva pretanjeno razumevanje razvojne psihologije, pedagogike in sposobnosti sporočanja zapletenih idej na dostopen in privlačen način. Zahtevan je edinstven nabor spretnosti, ki se razlikuje od tistega, ki je potreben za produkcijo uprizoritev za odrasle.

Da bi odpravili neskladje v priznavanju tega žanra umetnosti, je nujna sprememba paradigme na kulturnem in umetniškem področju. Zavzemanje za priznanje umetniške vrednosti in družbenega pomena snovanja za otroke in mlade je ključno za odpravo zakoreninjenih predsodkov in za spodbujanje okolja, v katerem bodo ustvarjalci na tem področju deležni spoštovanja, sorazmernega z njihovim vplivom na oblikovanje mladih umov.

Temeljni korak odpravi podcenjevanja snovanja za otroke in mladino v uprizoritvenih umetnostih zahteva večji poudarek na njegovih teoretičnih temeljih. Trenutno je v Sloveniji opazno pomanjkanje celovitih teoretičnih okvirov, ki bi izrecno obravnavali dinamiko in zahteve snovanja takšnih umetniških del. Pri tem je ključno poudariti, da mora celovit teoretični okvir umetnosti za otroke in mlade preseči okvire konvencionalne estetike in priznati večplastno naravo občinstva. Otroci s svojimi posebnimi zaznavnimi filtri in razvijajočimi se kognitivnimi sposobnostmi zahtevajo specializirano teoretično lečo, ki upošteva njihove edinstvene načine doživljanja in sodelovanja z umetniškimi dražljaji. Z dobrim razumevanjem otroške psihologije in kognitivnega razvoja lahko teorija postavi temelje za umetniško paradigmo te podveje scenskih umetnosti. Vzpostavitev trdnega teoretičnega okvira namreč ni zgolj akademsko prizadevanje, temveč ponuja praktična vodila za gradnjo inovativnih in starostnim skupinam primernih uprizoritev.

V pričujočem prispevku sva se zato vprašala, kako se v snovanje umetnosti za otroke in mlade vpenja tisto, kar je tako inherentno njihovo: smeh, humor, komedija. Z zavedanjem velikega vpliva komedije na kognitivni, čustveni in socialni razvoj otrok se najino raziskovanje razširja prek preprostega priznavanja njihovega pomena na preišljen razmislek o metodologijah za dodajanje teh bistvenih elementov v umetniške stvaritve. Smeh, ki je univerzalna in tipično človeška izkušnja, ima posebno mesto na razvojni poti otrok. Ni le izraz veselja, temveč tudi mehanizem za krepitev socialnih vezi, kognitivne prožnosti in obvladovanje zapletenosti čustvenega uravnavanja. Zato je preišljena vključitev komičnega v umetnost za otroke in mlade izrednega pomena in zahteva preišljeno preučitev, kako lahko humor strateško vpletemo v tkivo umetniških stvaritev. Zanimalo naju je, kako se specifike različnih starostnih skupin kažejo v produktivnem snovanju komedije za otroke in mladostnike, kakšne so vsebinske zahteve in kako se le-te razlikujejo od snovanja komedije za odrasle. Vpogled sva razdelila na štiri starostne skupine: malčki, zgodnje otroštvo, srednje in pozno otroštvo ter mladostništvo.

Otroci se zelo radi in veliko smeji, pogosto rečem, ki se jim odrasli komaj namuznemo. Humor pri otrocih zajema pisano paleto vedenj, radi se igrajo z logiko in jezikom in s pomočjo spreminjanja pomena, popačenja, pretiravanja, združevanja nezdružljivega ustvarjajo nove oblike in vsebine, igrajo se z jezikovnimi pravili, jih preizkušajo in kršijo. S humorjem preizkušajo tudi odnose, se izzivajo in se branijo, delajo dolgočasne pogovore zanimive, razvijajo svojo domišljijo in jo delijo z drugimi.

Humor ima pri otrocih zelo pomembno vlogo. Razvija se od otroških let v dobo odraslosti, njegovo razumevanje se spreminja skladno z razvojem posameznika. Čeprav včasih ne razumemo, čemu se otroci smeji, otroškega humorja ne smemo podcenjevati; v svojem bistvu je mnogo obsežnejši, kot se nam zdi na prvi pogled.

Otroci se s pomočjo humorja srečujejo s temami, ki so jim neznane. Humor omogoča lažje in boljše medvrstniško povezovanje. Skozi humor otroci najlažje izrazijo svoj igrivi, ustvarjalni in spontani pogled na svet.

Otroci se ob gledanju predstave smeji različnim stvarjem in na različnih mestih. Ne glede na razlike v dojetju humorja je nekaj gotovo: v predstavah so prizori, ki so smešni, in tisti, ki to niso. Če struktura humorja ni prilagojena otrokovemu referenčnemu okviru ali če zgreši otrokovo dojetje humorja, za otroke ni zabavna. Zagotovo je največja želja vseh ustvariti predstavo, ki komunicira z gledalci. Predstava z elementi humorja otroke in mlade pritegne. Pomembno pa je, da je ta humor resnično namenjen otrokom in mladim. Zato je dobro poznati osnovne razvojne značilnosti posameznih starostnih skupin in s tem tesno povezanega razvoja humorja ter temu prilagoditi uprizoritveni pristop in gledališki jezik.

Razvojna psihologija starosti združuje v razvojna obdobja, v katerih otrok raste in se razvija na vseh pomembnih področjih: miselnem, zaznavnem, čustvenem, socialnem, moralnem. V vsakem obdobju prepoznavamo določene značilnosti, vsak posamezni otrok pa napreduje v svojem ritmu in hitrosti. Osnovne značilnosti vsakega obdobja se povezujejo z elementi uprizoritvene umetnosti.

Malčki: od 1 leta do približno 3 let

Malčki so prvi obiskovalci predstav. Pozornost je v tem obdobju relativno kratka, manj usmerjena in nadzorovana. Zgodba, ki se odvija pred njimi, mora biti linearna, če želimo, da ji bodo lahko sledili, pritegnejo pa jih elementi presenečenja, ki popestrijo sicer zaporedno podajanje vsebine.

Za to obdobje je značilen intenziven motorični, govorni in čustveni razvoj. Z rabo govora počasi vstopajo v svet simbolov. Predstave, ki v tem obdobju pritegnejo njihovo pozornost, imajo zaznavne kontraste, veliko slikovnega gradiva, ki se ponavlja, zanimiv način govora, besede, ki se prav tako ponavljajo. Malčki spretno spremljajo replike iz vsakdanjega življenja, zelo neposredno izražena čustva in preproste medosebne odnose. Pripoved mora biti enostavna in jasno strukturirana, tako v prikazovanju kot v pripovedovanju.

Otroci v tem obdobju imajo radi burke, dinamične in zabavne situacije, nepričakovane zaplete in razplete dogajanja, ki povzročijo splošen nered, a se zaključijo po principu *konec dober, vse dobro*.

Fizična komedija se tako pogosto izkaže kot najbolj posrečen tip komedije v tem

starostnem obdobju. To pa seveda ne pomeni, da dogajanje na odru ne potrebuje določenega »smisla«. Res je, da za malčke narativna dramaturgija ni nujna in da se lahko zapleti v dogajanju zgodijo po principu naključnosti (in so lahko zato malčkom tudi bolj smešni), a je kljub temu pomembno, da v takšne uprizoritve vnašamo vrednote prijaznosti, prijateljstva, s katerimi jih lahko nežno vodimo skozi njihovo prvo srečanje z gledališčem – za katero pa je nujno, da ni naloženo s preveč kompleksnimi temami, to pa ne pomeni tudi, da morajo biti uprizoritve banalne. Predvsem ljubo jim je tudi, če se predstava kdaj pošali iz njihovih spremljevalcev, ne le iz samih sebe ali z njimi.

Pomembno pri snovanju za malčke je tudi vključevanje čutil. Malčki raziskujejo svet predvsem s čutili, zato lahko vključitev otipljivih elementov, glasbe in preprostih rekvizitov, ki se jih lahko dotikajo in z njimi sodelujejo, izboljša njihovo splošno izkušnjo. Zelo pogosta praksa je, da se ob zaključku predstave malčke povabi, da si na odru ogledajo različne elemente, se jih dotaknejo, se z njimi igrajo. Pri tem pa je seveda najpomembnejša varnost, saj malčki običajno posnemajo, kar vidijo – to pomeni, da morajo ustvarjalne ekipe skozi snovanje uprizoritve stalno preizpraševati svoje gibe, elemente uprizoritve in sporočilo, ki ga podajajo. Poleg tega je odločilnega pomena trajanje predstave, saj je pozornost malčkov zelo kratka. Če je predstava kratka in opremljena z zanimivimi elementi, kot so interaktivni deli, ki mlade gledalce pozivajo k sodelovanju s ploskanjem, smehom ali posnemanjem preprostih gibov, lahko ohranimo njihovo zanimanje.

Prav zato pa morajo biti takšne uprizoritve, predvsem komedije, ki po navadi razvihrajo publiko, prožne oziroma morajo imeti odprta mesta, kjer obstaja prostor za prilagodljivost. Nekateri otroci so bolj interaktivni, drugi pa bolj tihi opazovalci. Zato je smiselno biti pozoren na znake občinstva in mu predstavo sproti prilagajati. Če nekemu otroku kakšen trenutek ni vidno humoren, potenciranje le-tega verjetno ne bo sprožilo pozitivne reakcije. In *vice versa* – če malček začuti, da je vstopil v varen prostor, in v predstavi uživa, se lahko zelo hitro zgodi, da se hoče v dogajanje vključiti. Postavljanje četrte stene pri takšnih uprizoritvah nima smisla. Veliko produktivnejša je pripravljenost nastopajočih, da nikoli zares ne nastopajo sami.

Zgodnje otroštvo: od 3 do 6 let

To je obdobje »hvaležnih« gledalcev. Otroci praviloma obožujejo zgodbe, v njihovi domišljiji nastajajo bujne podobe, oder pred njimi pa te podobe oživi. Postopno razumejo zgradbo pripovedi in vedno lažje sledijo klasičnemu poteku zgodbe. Njihova pozornost je vedno boljša in bolj usmerjena.

Predšolsko obdobje je obdobje silovitega razvoja pojmov. Otrok ustvarja možganske povezave, reči med sabo povezuje, jih prepleta s preteklimi izkušnjami in si oblikuje svojo sliko sveta. V kombinaciji z razvojem pojmov je izjemnega pomena tudi razvoj

jezika. Posluša, prepoznava, razume, ponavlja, preizkuša – z jezikom eksperimentira na vse mogoče načine.

Tudi čustveni razvoj je v nenehnem vzponu in razcvetu, poteka intenzivno učenje prepoznavanja, razumevanja in izražanja čustev, od preprostih do vedno bolj sestavljenih. To je obdobje socialnih interakcij, otroci se vedno lažje povezujejo, saj narašča njihova sposobnost komuniciranja, zavzemanja perspektive drugega, empatije. Pomemben je tudi moralni razvoj, ki izhaja iz otrokovega razumevanja recipročnosti, izmenjave, z njo se uči pravičnosti, ločevanja laži od resnice, dobrega od slabega.

Ti otroci so v obdobju, ko razvijajo osnovno razumevanje sveta okoli sebe. Razumejo lahko preproste koncepte in ideje, vključno z nekaterimi izzivi in težavami, ki obstajajo v svetu. Vendar je njihov kognitivni in čustveni razvoj še vedno v zgodnjih fazah, zato težko sami predelajo ta zapletena in včasih skrb vzbujajoča vprašanja. Zato je pri uvajanju resnejših tem, kot so vojna, ekologija ali nasilje, v njihovo področje zavedanja nujno uporabiti obziren pristop. Humor je pri tem neprecenljivo orodje. Komedija je lahko most, ki majhne otroke poveže s temi resnimi temami na varen in zanimiv način. Če v pripoved vnesemo elemente humorja, ne pritegnemo le njihove pozornosti, temveč tudi zmanjšamo morebitni strah ali zmedo, povezano s temi temami. S humorjem lahko otroci začnejo razumeti resnost teh vprašanj, hkrati pa ohranijo občutek čustvene varnosti. Poleg tega je ponujanje srečnega konca ali pozitivne rešitve ključnega pomena pri spodbujanju njihovega občutka upanja in optimizma. To jih prepriča, da kljub predstavljenim izzivom vedno obstajajo možnosti za pozitivne spremembe in rešitve. Gre za obdobje, ko otrokom kažemo, kakšen svet mora biti, ne pa, kakšen je.

V tem obdobju se jih zelo dotaknejo zgodbe, ki jih razumejo in so jim blizu, ki sprožajo čustva in miselne izzive. Proti koncu obdobja jih pritegnejo tudi nepoznane stvari, presenetljive zgodbe z miselnimi zasuki in nepričakovanimi razpleti.

Poleg burk imajo radi akcijo, hrup in pretiravanje. Otroci se smejiijo situacijam, v katerih junaki zgodbe rešijo problem s pomočjo zvijače ali ukane. Najbolj zabavno je, če manjši, šibkejši junak prelisiči večjega, včasih z ukano v merjenju moči, včasih pa s premišljeno, zvito rešitvijo, s katero reši ves svet.

Smeh izzovejo tudi situacije, v katerih se zgodijo nepričakovani preobrati in presenečenja, v katerih nekdo nasprotuje pravilom ali je njegovo vedenje presenetljivo, nepričakovano in pretirano, ko se zgodi nesporazum ali zamenjava. To so šale, pri katerih se poanta prepozna šele na koncu. Potek šale zaposli misli gledalcev v drugi smeri, kot je končni razplet. Presenečenje tako poskrbi za zabavo.

Razvoj jezika prinese priljubljenost iger z jezikom in pomeni besed. Rime, kratki verzi, smešni izrazi, grde besede, smešni opisi in poimenovanja, igranje s kontekstom in pomenom, šale in uganke, pesmice in zbadljivke so zaščitni znak otrok.

V tem obdobju zelo dobro funkcionirajo humorni bistrourni nesmisli, a je pomembno, da so vseeno pripeti v kontekst oziroma situacijo, ki je otroku jasna že na začetku predstave. Pri tej starosti otrok že zazna slabo dramaturgijo predstave, ki se na primer ne odloči, ali bo popolnoma abstraktna in brez pripovedi ali pa bo podala razvito, celostno pripoved. Predstavam, ki prehajajo med dvema različnima gledališkima kodoma, pogosto ne uspe obdržati pozornosti, zato tudi hitri premiki med dramatičnim in smešnim ne funkcionirajo, ampak morajo biti razviti v jasnejši maniri.

Zabavne so jim tudi spremembe oblike telesa, grimase in smešne geste. Telesne spremembe, ki se zelo očitno razlikujejo od sposobnosti ljudi v vsakodnevnih situacijah, so prav zato še posebej zabavne.

Pri tej ciljni skupini je tudi močno prisoten domino učinek reakcij, kar pomeni, da je treba biti v dramaturgiji plasiranja humornih elementov pazljiv. Če se v hitrem zaporedju pojavi preveč smešnih trenutkov, lahko to sproži kaskado smeha in interakcij med mladimi člani občinstva. To je sicer pozitiven znak njihovega veselja, vendar lahko hkrati predstavlja izziv za nastopajoče, da ponovno pridobijo njihovo pozornost. Strateška razporeditev komičnih trenutkov med predstavo omogoča uravnotežen in nadzorovan odziv občinstva. To zagotavlja, da lahko predstava ohrani svoje pripovedne cilje, ne da bi popolnoma izgubila zanimanje otrok. Poleg tega mora imeti nastopajoči spretnosti, ki mu omogočajo učinkovito upravljanje in preusmerjanje odzivov občinstva. To lahko vključuje kratko potrditev sodelovanja otrok, nato pa jih nežno usmeri nazaj h glavni zgodbi ali vsebini.

Pri tem razvojnem obdobju velja omeniti posebno področje humorja: ironijo, ki zaradi specifičnih lastnosti otrokom povzroča velike težave. Otroci imajo probleme z dojemanjem ironije: zelo težko jo uvrstijo v svojo mentalno shemo, saj izrečeno razumejo v dobesednem pomenu in le težko v prenesenem. Predšolski otroci ironije ne razumejo, ne zdi se jim smešna. Starejši ko so otroci, hitreje jim uspe razumeti ironični pomen besed ali situacije. Težave imajo tudi z razumevanjem cinizma in sarkazma. Oboje si razlagajo dobesedno in ju dojemajo kot laž.

Je pa to tudi že obdobje, ko otroci lažje sprejmejo četrto steno, kar pomeni, da v publiku sedijo s spremljevalci (tudi že kot malčki, a je tam fokus v celoti posvečen malčkovi izkušnji) in skupaj gledajo predstavo. To pomeni, da mora biti predstava zanimiva tako za odraslega kot otroškega gledalca, saj otrok izrazito hitro začuti odpor do predstave svojega spremljevalca. Tu dobro poznavanje razumevanja dojemljivosti otrok za humor lahko omogoči, da v uprizoritev skrijemo plast humorja, ki ga bodo otroci

popolnoma spregledali, odrasli pa ga bodo zaznali. In seveda *vice versa*. Slednje pa sproža skupno, povezovalno izkušnjo, ki je za otroke v tej starostni skupini ključnega pomena in presega generacijske meje.

Srednje in pozno otroštvo: od 6 do približno 12 let

To razvojno obdobje je zelo obsežno, otroci se v tem času razvijejo od »hvaležnih« gledalcev do izjemno zahtevnih in kritičnih gledalcev. Njihova pozornost je aktivna, zelo usmerjena in nadzorovana. Upad pozornosti se pojavi predvsem takrat, ko jih vsebina ne nagovori, ko jih izrazni elementi ne pritegnejo in ko se ne morejo povezati z liki v predstavi.

Otroci se v tem obdobju vedno bolj usmerjajo v socialno okolje, utrjuje se koncept prijateljstva. Njihovo mišljenje je vedno bolj raznoliko in kritično, imajo svoje poglede, svoja mnenja in stališča, ki so jih pripravljene zastopati in jasno izražati. Spremeni se tudi jezik, iz preproste rabe se postopno oblikuje v sredstvo izražanja misli, želja, občutij, potreb in hotenj.

V vsebinskem okviru komedije je tu izredno pomembno zelo fokusirano razumevanje sodobnega referenčnega prostora. Specifičnost trenutnega kulturnega okolja in niansirane preference ciljne starostne skupine v tem obdobju postanejo ključnega pomena. Izziv, s katerim se srečamo pri tej starostni skupini, presega zgolj vključitev »njihovega« humorja. Gre za zapleteno nalogo prepoznavanja referenc, ki niso le aktualne, temveč tudi brezhibno vključene v tkivo uprizoritve. Ta starostna skupina je še posebej občutljiva na humorne reference, ki so zastarane ali pa v predstavo plasirane preveč na silo, z idejo popestritve (gre za zametek tega, kar nato predstavlja enega večjih izzivov pri snovanju za najstnike). Tveganje, da se reference vstavijo zgolj zaradi navidezne izboljšave, predstavlja potencialno past, saj lahko zmoti organski tok predstave in ogrozi pristnost komičnih elementov.

Tu pa ne gre le za vsebino, ampak je pomembno tudi razumevanje tipa igre, s katero vstopamo v uprizoritve za to ciljno in kasnejšo skupino. Odraslemu igralcu, ki preintenzivno poskuša posnemati svojo projekcijo osebe te starostne skupine, se lahko hitro zgodi, da občinstvo njegov lik zavrne. Paradoksalno pa je prav to tisto obdobje, v katerem je skoraj nujno, da vključujemo like iz ciljne starostne skupine. Če mlajša publika sprejme predstave, v katerih nastopajo le živali ali pa liki nedefinirane starosti, publika v starosti od šest do dvanajst let že teži k poistovetenju s protagonisti.

Zanimajo jih vsebine o ljudeh, predvsem tistih njihove starosti. Sposobni so vživljanja v like, hitro in učinkovito se povežejo z junaki, pri katerih prepoznajo svoje lastnosti in njihove izkušnje povezujejo s svojimi. Radi opazujejo načine reševanja stisk likov

na odru, razmišljajo o ozadju njihovih zgodb in možnih rešitvah. Sposobni so se soočati z novimi, nepoznanimi situacijami in skušajo aktivno iskati v njih smisel ter ga povezovati s svojimi preteklimi izkušnjami. Odpri so do raznolikih zgodb, tudi že problemskih, ki odstirajo tabuje, jih vabijo v tuje svetove, kulture, okoliščine.

Je pa to tudi že obdobje, ko postane humor, povezan z videzom in obnašanjem lika, kočljiva tema, saj izgubi svojo univerzalnost, in situacijska komedija, ki se zgodi na podlagi npr. kotaljenja zelo debelega človeka (in se lahko pri mlajših spremeni v žogo in je to smešno), lahko postane povod za izpostavljanje posameznikov v publikli. Uprizoritev mora upoštevati to razvijajočo se občutljivost in zagotoviti, da je humor vključujoč, spoštljiv in brez možnosti ustrahovanja ali marginalizacije. Ta sprememba perspektive je tudi priložnost za uvedbo zahtevnejših oblik humorja, ki bolje ustrezajo njihovi porajajoči se družbeni zavesti in želji po pozitivnih odnosih z vrstniki.

Starejši otroci se smejiijo parodijam in šalam, ki izhajajo iz kulturnega okolja, v katerem živijo, in ki zajemajo širši kontekst. Sem sodijo predvsem parodije na poznane vsebine, zgodbe in podobne poznane situacije, ki jih otrok zdaj zaznava v novem, smešnem kontekstu.

Mladostništvo: od začetka pubertete do približno 20 let

Obdobje mladostništva je zelo zapleteno, napeto in zahtevno, po drugi strani pa tudi navdihujoče, nabito z močnimi, iskrenimi čustvi in iskrevimi mnenji. V tem obdobju mora še včerajšnji otrok doseči spoznavno, čustveno, socialno in moralno zrelost, da lahko stopi na pot samostojnega in družbeno odgovornega človeka. Iz mladostniškega egocentrizma, kjer se vse vrti okrog njega, postopno, s povečano sposobnostjo abstraktnega mišljenja in kritičnega presojanja, definira svoje mesto pod soncem.

V tem obdobju je izrazito pomemben socialni kontekst, odnosi z vrstniki so na prvem mestu. Mladostnike zanimajo vse vrste zgodb, takšne, ki se dogajajo okoli njih, in takšne iz oddaljenih krajev. Pomembno je, da izpostavljajo določen vidik življenja, o katerem lahko mladostniki razmišljajo in ga svobodno interpretirajo glede na lastne izkušnje. Gledališka uprizoritev je pri tem lahko podpora, da se na novo opremijo z védenjem in spretnostmi za razumevanje sebe, medosebnih odnosov, širših družbenih dogajanj in ozadij.

V tem obdobju se na osnovi moralnega razvoja in socialnih izkušenj že oblikujejo t. i. kognitivni filtri, skozi katere mladi spuščajo svoj humor, ki se že zelo približa humorju odraslih. Priljubljeni so intelektualni humor, črni humor (ironija, sarkazem), humor absurda, hudoben humor, politično korekten humor. Pri tej temi hrvaška teatrologinja Livija Kroflin v članku »Is Puppet Theatre for Children?« opozarja predvsem na previdnost pri politični korektnosti humorja:

Politična korektnost je morda pretirana in dolgočasna, vendar bi se režiserji predstav za otroke izognili mnogim nesporazumom, če bi jo prakticirali. Na primer vztrajanje pri tem, da negativni liki ali nergači govorijo z razlikovalnim naglasom družbene skupine ali določene regije, je lahko boleče za otroka, ki ugotovi, da govori isto narečje. Lahko postane celo tarča svojih sošolcev, ki se mu bodo zaradi tega posmehovali. Da ne omenjamo, kako to otroke uči, da je sprejemljivo zasmehovati pripadnike drugih družbenih skupin, namesto da bi jih spodbujalo k sprejemanju razlik. (197)

To je tudi starostna skupina, ki najbolj radikalno zavrne humor, ki očitno ni namenjen njim v danem trenutku. Za to starostno skupino so značilni razvijajoči se okusi, naraščajoča neodvisnost in zahtevno iskanje pristnosti. Ustvarjalci morajo stalno iskati ravnovesje med vključevanjem humorja, ki odraža duh časa, ne da bi podlegli pastem všečnosti ali pretiravanja. Za doseganje tega ravnovesja je potrebno dobro poznavanje trenutnih trendov, digitalne kulture in jezikovnih specifik (sleng), ki odražajo razumevanje aktualnega mladostniškega konteksta, s čimer se zagotovi karseda gladka vključitev humorja v umetniško pripoved.

Naloga ustvarjanja humorja, namenjenega mladostnikom, ne vključuje le izogibanja zastarelim referencam, temveč tudi preudaren pristop k potencialno problemskim temam. Razvijajoče se družbeno-kulturno okolje zahteva skrbno obravnavo vsebine, ki je v skladu z etičnimi in moralnimi standardi, hkrati pa obravnava resnične skrbi in interese te populacije. Bolj kot pri katerikoli drugi skupini je pri mladostnikih pomembna afirmacija lastnih čustev. Pri tej skupini že težje podajamo didaktične in moralne nauke, pogosto jih zelo hitro zavrnejo. V mladostništvu občinstvo v umetnosti išče poistovetenje, potrditev, da niso edini, ki neko situacijo čutijo tako, kot jo čutijo. Komedija v tem kontekstu ne služi le kot vir zabave, temveč tudi kot ogledalo, v katerem se odražajo njihove lastne izkušnje in čustva. Avtoironični humor je lahko pri tej starostni skupini še posebej učinkovit. Če ga izreka lik, ki se predstavlja za enako starega kot občinstvo, se vzpostavi občutek tovarišstva in skupnih izkušenj. Najstniki pogosto uživajo v humorju na račun svojih vrstnikov, predvsem pa samih sebe, vendar je bistveno, da ostane lahkoten in vključujoč. Kadar so liki na odru predstavljeni kot vrstniki, je verjetnejše, da bo občinstvo sprejelo in cenilo to vrsto humorja, saj se zdi kot humoren podaljšek njihovega lastnega življenja. Kadar pa tovrstni humor prihaja od starejšega lika, pogosto povzroči antagonizem. Najstniki so zelo pozorni na dinamiko starosti in avtoritete, zato lahko humor starejšega lika do svojih vrstnikov razumejo kot pokroviteljski ali zaničevalen do njihovih izkušenj.

Zaključna misel

Razmišljanje o presečišču komedije in umetnosti za otroke in mlade je v resnici iskanje občutljivega ravnovesja med zabavo, izobraževalno obogatitvijo in primernostjo za starostno skupino. Komedija lahko s svojimi različnimi oblikami, od smešne do prefinjene duhovitosti, očara mlade misli, hkrati pa služi kot sredstvo za posredovanje bistvenih sporočil, moralnih naukov in kulturnih vrednot. Izziv je ustvariti harmonično kombinacijo, v kateri komični elementi ne bodo le vzbujali smeha, ampak tudi smiselno prispevali k splošni umetniški pripovedi.

Pri ustvarjanju gledaliških predstav za otroke in mladostnike je najpomembnejše, da se vseskozi zavedamo specifičnega ciljnega občinstva. Razumevanje edinstvenih potreb, interesov in razvojnih stopenj teh starostnih skupin je namreč ključnega pomena pri oblikovanju vsebine, ki učinkovito odmeva in pritegne. Otroci in mladi imajo drugačno občutljivost, pričakovanja in ravni razumevanja, ki jih razlikujejo od odraslega občinstva. Zlasti komedija je pomemben primer teh razlik. Humor, ki je všeč otrokom in najstnikom, morda ne bo všeč odraslim gledalcem ali pa bo celo neprimeren zanje.

Zato je nujno, da gledališki ustvarjalci prilagodijo svoje komične pristope tako, da se uskladijo s starostno prilagojeno občutljivostjo ciljnega občinstva. To niansirano razumevanje omogoča oblikovanje komičnih pripovedi, likov in situacij, ki niso le zabavne, temveč tudi relevantne in primerne za mlade. Cilj komedije za otroke in mladostnike ne sme biti le smeh, temveč mora v okviru starosti primerne vsebine zagotavljati tudi dragocen vpogled, krepiti pozitivne vrednote ter spodbujati intelektualno in čustveno rast.

Batistič - Zorec, Marcela. *Teorije v razvojni psihologiji*. ARNES, 2006.

Ferrer, Alejandro Tiana. »The Importance of Dramatic Play in Early and Primary School.« *Experiencing Art in Early Years*, ur. Francesca Nerattini, Edizioni Pendragon, 2000, str. 73–76.

Götz, Maya. »Worüber lachen Kinder.« *Television*, 2003, 16, 1.

Kroflin, Livija. »Is Puppet Theatre for Children?« *Theatre for Children – Artistic Phenomenon*, ur. Henryk Jurkowski, Miroslav Radonjić, International Research College of Theatre Arts, 2011, str. 192–198.

Marjanovič Umek, Ljubica, in Maja Zupančič, ur. *Razvojna psihologija*. Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2004.

Štern, Vilijam. *Psihologija ranog detinjstva – do navršetka šeste godine života*. Prevedla Marija in Radmilo Vučić. Geca Kon, 1938.